

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ СТОСУНКІВ У ГАЛИЧИНІ 1941-1944 рр.**ОФІЦИНСЬКИЙ Р.А., ХАВРАК Л.Ф. (Ужгород)**

Події Другої світової війни, що розгорнулися на польській території і згодом перекинулися на етнічні українські землі чи так звані «східні креси» привели до зміни політико-правової ситуації. Для українців, як і для поляків, тогочасна Галичина стала центром підпільного руху. Українські політичні кола вважали край вихідною базою націоналістів, джерелом людських і матеріальних ресурсів при організації військових формувань для «бою за побудову самостійної Української держави» [1]. Польські політики розглядали Галичину, як легітимну частину II Речі Посполитої, як один із крупних осередків свого національного життя. Само собою зрозуміло, що в умовах скрупульозного знайомства з історичною спадщиною, зокрема подіями Другої світової війни на західноукраїнських землях, залишається дискусійним співіснування української та польської підпільних структур у Галичині. На основі нових документів і наукових студій спробуємо переглянути етапи організаційного розвитку визвольного підпілля обох народів.

Ще на початку німецько-польської війни на галицьких теренах сформувалися структури польських підпільників. Основною їхньою метою стало повернення незалежності, захист самостійності та неподільності польської держави у довоєнних кордонах. Серед організацій, що виникли в умовах зміни радянсько-німецького окупаційного режиму, – «Польська організація вальки о вольносьць» у Львові, «Тайна організація войскова» у Станіславові [2]. Їх діяльність припинили масові арешти, здійснені органами НКВС.

Основна роль у боротьбі за незалежність польської держави належить «Звйонзку Валькі Збройней – Армії Крайовій», яка почала формуватись у Львові наприкінці 1939 р. Це т.зв. Обшар № 3, до його складу увійшли округи Львів, Станіславів, Тернопіль і Волинь [3]. У лютому 1942 р. за наказом Головного командування екзильного уряду у Парижі організацію переіменували на «Армію Крайову – Союз збройної боротьби Армії Крайової» (Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa) [4]. У квітні того ж року з'явилися комірки «Звйонзку Одвету». З цими утвореннями пов'язані тимчасові польсько-українські тертя, які не завжди виходили від керівництва Обшару [5].

За часів німецької окупації утворила свої відділи частина польських організацій військового характеру, партій та політичних угруповань, зокрема: Селянські батальйони (Bataliony Chłopskie), Народна

військова організація (Narodowa Organizacja Wojskowa), Національні збройні сили (Narodowe Sily Zbrojne), «Унія» (Unia), Товариство організації військової (TOW), Служба перемоги Польщі (Sluzba Zwysiestwu Polski), «Меч і Плуг» (Miecz i Plug), Збройне визволення (Zbrojne Wyzwolenie), Соціалістична бойова організація (Socialistyczna Organizacja Wojowa), «Схід» (Wschod), «Гарцерство Польське» (Harcerstwo Polskie), «Шаре Шереги» (Szare Szeregi), Конфедерація народу (Konfederacja Narodu) та інші [6]. В результаті об'єднавчого процесу переважна частина з них увійшла протягом 1943 р. до складу Армії Крайової. Найбільшим впливом серед цих структур користувалися «Батальйони Хлопські», сформовані в 1942 р. у 9-ий округ Львів з Львівським, Станіславівським і Тернопільським підокругами (очолював Ян Шрам – «Гродзький» та ін.). Їхнє завдання полягало у захисті сільського населення від терору та фізичного знищення [7]. До кінця 1942 р. селянські загони перетворилися у реальну силу, яка розгорнула боротьбу на території Галичини і відзначилися у сутичках з підрозділами УНС, ОУН і УПА [8]. Із квітня 1943 р. за рішенням окружної комендатури, «Батальйони Хлопські» починають співпрацю з радянськими партизанами.

Таким чином зміцнивши мережу осередків, у 1942-1943 рр. польське підпілля Галичини перетворилося у вагому силу на чолі з Армією Крайовою. Однак її керівництво, виступаючи під гаслом політичного status quo, заgravало з радянськими диверсантами. Окрім того, польський еміграційний уряд, формуючи в краї підпільний апарат, створив весною 1941 р. Східне бюро (відділ), яке займалося справами національних меншин і здобувало інформацію для альянтів і СРСР [9]. Як свідчать документи, для реалізації плану польської Східної комісії – встановлення кордону по річках Одер і Збруч – передбачалося знищити 6 млн. українців і білорусів [10].

Українська підпільна структура була представлена основним чином Організацією Українських Націоналістів – ОУН С.Бандери та ОУН А.Мельника [11] та їхніми військовими формуваннями – УНС і УПА. Як і польська сторона, українці використовуючи воєнний хаос, балансує між польським і німецьким політичними чинниками, вирішили боротися за власну незалежну державу. Така позиція українських націоналістів привела до створення військових формувань, які в майбутньому мали стати опорою української армії. Влітку 1941 р.

бандерівське крило ОУН почало творити Українську національну революційну армію (УНРА) [12]. Це формування розглядалося, як перехідний етап до появи регулярних збройних сил. Головним шляхом утворення Революційної армії розглядалася реорганізація за усталеним військовим зразком усіх стихійних партизанських відділів. Через протидію німецьких окупаційних сил, що не допускали на окупованих землях і натяку на національні збройні сили [13], командуванню УНРА вдалося мобілізувати близько 3-4 тис. солдат [14], які в 1942 р. поповнили старшинський склад УПА. Невдалі спроби будівництва національної армії підштовхнули керівництво ОУН (Б) до пошуків нових точок взаєморозуміння з окупантами у військовій площині, що власне вилізло у формування української народної міліції. Німецьке командування, використовуючи загоны української міліції для виконання правохоронних функцій у місцях компактного проживання польського населення, свідомо розпалювало польсько-український конфлікт.

У той же час ОУН, втілюючи в життя концепцію поетапного формування війська, розпочала в 1942-1943 рр. новий етап – організаційно-вишкільний. У Галичині розгортання української армії йшло у формі Української Національної Самооборони [15]. Це було зумовлено поміркованою політикою тут окупаційного режиму (у порівнянні з іншими територіями України). Під час розгортання Української повстанської армії УНС увійшла до складу УПА–Захід, але зберігала свою назву до травня 1943 р. [16].

У ході внутрішнього протистояння між керівництвом Поліської Січі (Бульби-Боровця) та бандерівської ОУН, у квітні 1943 р. командування збройного відділу ОУН-Б видало наказ, який закріплював за військовими формуваннями організації назву УПА (командир Клим Савур) [17]. Завдяки рішучим мобілізаційним заходам бандерівці швидко довели чисельність УПА до 20 тис. чол. Усуваючи противників та опонентів, ОУН-Б восени 1943 р. поповнила свої ряди мельниківцями та іншими опозиційними групами.

Аналізуючи наведені факти можемо стверджувати, що і українське, і польське підпілля виникло на початку Другої світової війни, а їхні збройні формування як реальна сила виступають лише в 1942-1943 рр. Слід зазначити, що обидва підпілля не були однорідними. Крім УНС, ОУН, АК, української та польської міліції, на західноукраїнських землях загалом, у 1941-1944 рр. розгорнулися чисельні провокативні групи: німецькі «шльонзаци» та «фольксдойчі»; радянсько-польські «істребительні загоны», шуцманшафти, поодинокі бойові групи з виразним кримінальним відтінком, що не підпорядковувалися центральному керівництву організацій [18]. Діяльність різного роду угруповань, зрима присутність елементів колабораціонізму розпалюва-

ла пристрасті серед місцевого українського і польського населення, а з вибухом німецько-радянської війни привела до відкритого збройного протистояння між ними.

Чи не найбільш дискусійним в історії українсько-польських взаємин у роки Другої світової війни є питання про події, що відбувалися у Східній Галичині в період зміни радянського режиму нацистським. Як відомо, 30 червня 1941 р. німецькі війська увійшли до Львова, де вже кілька днів з'ясовували стосунки українці, поляки та євреї. Частина українських і польських дослідників стверджує, що разом з німцями до міста увійшов український батальйон «Нахтігаль» та частина ОУН-Б, метою яких було проголошення Акту відновлення української державності [19]. Інші висловлюють переконаність, що з цього часу починається знищення тисяч українців – противників ідеології і політики ОУН, сотень тисяч поляків та євреїв на теренах Східної Мало-польщі та Волині [20]. Прелюдією до етнічних чисток 1942-1943 рр. став погром євреїв і поляків у Львові 1-6 липня 1941 р., який здійснювала нібито українська допоміжна поліція та український батальйон «Нахтігаль» за участю фельдгестапо. У цій акції загинуло близько 3 тис. чол.

«Нахтігально» приписують і вбивство професорів вищих навчальних закладів польського походження у Львові [21]. Найбільш адекватну відповідь на питання, що стосуються причетності батальйону до терору польського населення краю подають сучасні студії. Незаперечним є факт, що такі військові підрозділи як «Нахтігаль» чи «Роланд» творилися під егідою абверу [22] для забезпечення умов просування німецьких військ окупованими територіями, роззброєння радянської армії тощо [23]. За планами проводу ОУН-Б, який ініціював створення дружин українських націоналістів (ДУН) це мали бути «протинімецькі воєнні формації в німецьких мундирах» [24]. Основне завдання формувань полягало в антирадянській боротьбі за суверенну Україну [25]. Як свідчать очевидці, український батальйон 30 червня 1941 р. о 4.30 увійшов у Львів в мундирах німецької армії [26]. Однак вже до його приходу у в'язницях Станіслава, Львова, Чорткова, Золочева та ін. вояки НКВС знищили кілька тисяч чоловік – українців, поляків, євреїв [27].

Щодо вбивства професорів, то існує ряд незаперечних фактів, що спростовують причетність «Нахтігально». По-перше, ця справа розглядалася на Нюрнберзькому процесі. Нюрнберзький трибунал визнав винним у вбивстві польських професорів німецьке гестапо [28]. По-друге, цією проблемою після війни займалося чимало науковців та приватних осіб. На основі спогадів родичів жертв та очевидців у справі польських професорів у Львові доведено, що вбивства вчинило гестапо [29]. Припускається, що в акції могли брати участь по-

ляки-фольксдойчі чи українці, що перебували на службі в гестапо.

Найбільш ймовірною є версія, що «політичне очищення» терену здійснювала одна з т. зв. «айнзац-груп» (спеціальний відділ німецької політичної поліції, що йшов за німецькою армією). Німецький центр досліджень нацистських злочинів у 1950-х рр. довів, що дану розправу вчинила група Крігера і Шингарда, до якої мав стосунок і генерал-губернатор Г. Франк [30]. Крім того, німецькі документи свідчать, що «Нахтігаль» у момент злочину таборував на околицях Львова і з політичних міркувань був усунутий від активних дій [31]. У вересні 1941 р. гестапо арештувало і відправило до концтаборів офіцерський склад ДУН, а самі загони перекинута на інші фронти і розформовано.

Слід зазначити, що мотивація участі українців у війні під стягами III рейху була різною: одні сподівалися здійснити заповітну мрію про українську державність, для інших – вибір між життям і смертю. З організацією українських військових загонів на зразок УНРА, «Нахтігаль», «Роланду», пов'язане намагання керівництва ОУН започаткувати бойові одиниці, котрі б виступили ядром національної армії і гарантом будівництва суверенної держави. Політичне вістря цієї доктрини спрямовувалось проти імперіалізму радянської Росії, а реальною силою, що могла протистояти більшовизму у той час була Німеччина.

Переломними в історії українсько-польських взаємин став початок німецько-радянської війни. Вчинивши погроми у Львові, німецькі окупанти одночасно покінали з визвольними амбіціями: німецькі спецслужби заарештували лідерів ОУН-Б, які намагалися проголосити відновлення української держави. Далі з'явився дистрикт Галичина, що як окрема адміністративна одиниця увійшов до Генерального Губернаторства [32].

Діяльність радянського, а згодом і німецького окупанта на «східних кресах» викликала незадоволення в польському еміграційному уряді (В. Сікорський) та місцевих осередків Армії Крайової. В умовах нацистського та більшовицького тиску, фактичного зрівняння становища українців і поляків витворилися реальні шанси укладення польсько-українського політичного союзу, який би протистояв Німеччині та СРСР. З цього приводу розгорнулися гострі дискусії про можливі моделі співпраці. В українській політичній думці щодо польського питання домінувала позиція ОУН, зокрема ОУН-Самостійників-Державників (СД) [33], яка керувалася такими принципами: 1) ставлення польської сторони до створення української держави та приналежності до неї західноукраїнських земель; 2) припинення українсько-польського протистояння та нормалізація стосунків; 3) створення спільного фронту двох народів у боротьбі проти окупантів

– Німеччини та СРСР. У пункті 16 квітневої 1941 р. постанови ОУН-СД вказано: «ОУН поборює акцію тих польських угруповань, що змагаються за відновлення польської окупації українських земель. Ліквідація антиукраїнських акцій з боку поляків є передумовою нормування взаємин між українською і польською націями» [34].

Польську політичну думку представляло дві гілки польського підпілля – військове (АК) і політичне – Делегатура уряду і підлеглий їй Державний корпус безпеки (ДКБ) [35]. Між ними існували певні, іноді принципові розбіжності у вирішенні багатьох питань, зокрема українського. Загалом же у 1941-1942 рр. вони керувалися сформованою у 1930-х рр. цивілізаційно-месіанською концепцією, [36] що справила негативний вплив на українсько-польське протистояння. Враховуючи поточну ситуацію на Східному фронті, поляки вбачали в українцях ситуативних союзників, які могли боротися проти німецької армії та відіграти певну роль у послабленні СРСР [37]. З цього приводу у польських колах сформувалося два табори: прихильники прометеїстичної концепції, що виступали за співпрацю з українцями у військовій (революційно-диверсійній) галузі з метою зруйнування Радянської Росії і стояли на позиціях польсько-українського федералізму, та націонал-демократи, які негативно ставилися до можливості творення на «кресах» української автономії, а тим більше українських військових формувань [38].

Для вирішення українсько-польських протиріч було розроблено два проекти документів – «Загальний огляд проекту відбудови Червенських земель і нормалізація їх внутрішніх стосунків» («Ogólny zarys projektu odbudowy Ziemi Czerwieskiej i ujednoliczenia jej stosunków wewnętrznych») та «Українські проблеми» («Zagadnienie ukraińskie») [39]. У першому документі (автор Л. Гродзицький) пропонувалося застосувати «кантональний» розподіл території між українцями і поляками, залишаючи за українцями, як представниками національної меншини, право на національну самобутність [40]. У загалом федералістських «Українських проблемах» йдеться про дискримінацію українців у «майбутній польській демократичній державі, яка не буде мати охоти і часу, можливості боротьби з українцями». Тому «потрібно зробити так, щоб ми українців в межах своїх земель не мали, а питання встановлення кордону це питання польсько-російське» [41].

Незважаючи на певні розбіжності, польських політиків об'єднувала спільна платформа – відбудова Польської держави у довоєнних кордонах, а, отже, і на західноукраїнських землях. У ставленні до українського питання переважали радикальні – антиукраїнські погляди. Українські політичні чинники, зважаючи на позицію польської сторони, заявили (серпень – вересень 1941 р.), «що не можуть

гнєвої 1941 р. зборює акцію за відновлення земель. Яку поляків є українською

ставляло дві (АК) і політ Державний ми існували іршення ба- Загалом же у рмованою в концепцією, українсько-оточну ситу- али в україн- ти боротися у роль у по- у польських льники про- а співпрацю йно-дивер- анської Росії кого федера- тивно стави- х» українсь- к військових

их протиріч в – «Загаль- ких земель і » («Ogolny wienskiej i ch») та «Ук- нskie») [39]. цкий) про- й» розподіл лишаючи за альної мен- тність [40]. зих пробле- щів у «май- , яка не буде з українця- и українців ія встанов- йське» [41]. польських а – відбудо- кордонах, у ставленні дикальні – чні чинни- они, заяви- не можуть

зрезигнувати з лінії Сяну та Буга, бо це означало б зрєктись найбільш національно вартісного елементу» [42] і вбачали єдиний вихід у збройному вирішенні проблеми.

Серед питань, що розглядалися в ході польсько-українських перемовин восени 1941 р., чільне місце відводилося аспектам майбутнього співжиття українців і поляків, припинення антиукраїнської та антипольської кампаній тощо. Українська сторона пропонувала виходити з того, що Україна повинна стати незалежною, а проблему польсько-українського кордону обговорити після війни. З українського боку вів переговори Б.Левицький (від ОУН), а з польського – С.Ровецький – «Грот» (від АК) [43]. У ході перемовин сторони не знаходили спільної точки зору, оскільки поляки не бажали відступати від політики status quo, а українці виступали за соборність власної держави.

Подальші розмови відновилися весною 1942 р. у Львові, після зміцнення позицій на галицьких територіях підпілля обох народів. Крім того, періодично проводилися зустрічі з представниками ОУН-СД у Варшаві. Цього разу ініціатором проведення переговорів виступив митрополит А.Шептицький, а саме – з пропозицією створення польсько-української комісії для опрацювання правового статусу Галичини як прикордонної території [44]. Передумовою до відновлення перемовин стала постанова ОУН-СД, прийнята в квітні 1942 р. на її II конференції, де зазначалося: «Стоїмо за злагіднення польсько-українських відносин в сучасний момент міжнародної ситуації й війни на платформі самостійних держав і визнання та панування українського народу на західноукраїнських землях. Одночасно продовжуємо боротьбу проти шовіністичних настроїв поляків та апетитів щодо західноукраїнських земель, проти антиукраїнських інтриг та спроб політичного опанування... адміністративного апарату» [45]. Як попередню гарантію співпраці, ОУН-СД вимагала від лондонського еміграційного уряду публічної заяви про визнання права українців на незалежну державу в межах української етнічної території, а також «представити це своїм західним союзникам, домагаючись від них аналогічної декларації». Українську сторону на переговорах весною–восени 1942 р. представляли Є.Врецьона, З.Матла, М.Степаняк, В.Охримович. Крім бандерівців, переговори з польським підпіллям здійснювали і певні кола Українського Центрального Комітету, в т. ч. й В.Кубійович [46]. Останній закликав польську сторону здійснювати політику порозуміння з українцями, виявити волю до уникнення в майбутньому боротьби між обома народами [47].

На жовтневих 1942 р. перемовинах українська сторона пропонувала вирішити суперечку щодо порубіжних територій з врахуванням етнічної більшості (ставили у приклад польську політику на

західному кордоні Польщі) [48]. Поляки, ігноруючи апеляцію українців до етнічної справедливості, але погоджуючись на укладення угоди про військову і пропагандистську співпрацю проти Німеччини і СРСР, не покидали надію на можливість співпраці у питанні розподілу західноукраїнських земель із Радянським Союзом. Усупереч зусиллям греко-католицького кліру і політичних кіл, українсько-польські переговори 1941-1942 рр. виявилися невдалими. Серед причин, що перешкоджали перемир'ю – безкомпромісність сторін щодо майбутнього статусу західноукраїнських земель. До того ж, польське підпілля передбачало, що український націоналістичний чинник може включитися у територіальну суперечку. Отже, крім німців і Червоної Армії, додатковим противником вважало українців. Та попри певну взаємну упередженість у лютому–березні 1943 р. стартував новий етап українсько-польського переговорного процесу.

Як відомо, в лютому 1943 р. відбулася III конференція ОУН-СД [49]. Однак вона не прийняла офіційних документів з українсько-польського питання. У постанові конференції бандерівці допускали співпрацю з сусідніми народами і державами у боротьбі з московським і німецьким імперіалізмом за умови визнання права українського народу мати незалежну державу. Проблема українсько-польських взаємин активно обговорювалася і на сторінках підпільної періодики. Аналіз статей дає можливість зробити певні висновки про візії бандерівців. Зокрема, погляди авторів журналу «Ідея і чин» стосовно польського питання є суперечливими (від радикальних до поміркованих). Поряд із закликами до боротьби з поляками звучать пропозиції мирного врегулювання на підставі визнання польською стороною «української державності на українських землях» [50].

Однак польські урядові чинники, які незмінно стояли на позиціях status quo ante bellum, вважали питання східних територій II Речі Посполитої виключно польською внутрішньою справою і замість суверенності пропонували українцям широкую автономію [51]. Щоб надати «пропозиціям» юридичного статусу – 31 березня 1943 р. уряд Польщі у Лондоні схвалив перший офіційний документ з українсько-польських взаємин – «Тези в справі української політики». Окрім надання широкої автономії, передбачалося утворення спільного фронту проти німецьких окупантів і повторної радянської агресії, припинення взаємних ворожих виступів, пропагування ідеї польсько-української співпраці тощо [52]. Незважаючи на «широкі» перспективи окреслені в документі, його зміст не відповідав реаліям Другої світової війни.

Наступні спроби польсько-українського примирення проявилися в ході перманентної боротьби поляків і українців на західноукраїнських землях,

що значно ускладнювало можливості досягнення консенсусу. Так, у липні 1943 р. ОУН-СД поширила відозву до польського населення, де висловила здивування, що їхні провідники в умовах окупаційних загроз розгорнули боротьбу з українським народом, «відмовляючи йому в праві на власне державне існування» [53]. У відповідь Крайова політична репрезентація, не погоджуючись з безрезультативними «українськими тезами», надрукувала 30 липня 1943 р. «Відозву до українського народу», де звинуватила українців у знищенні поляків і одночасно закликала до спільної боротьби з німцями [54]. Польські політики пропагували ідеї «братського співжиття» українців і поляків, проте переконливо заявляли, що не відмовляться від східних земель Речі Посполитої [55]. Ця відозва штовхала керівництво ОУН-УПА до висновку, що постулати незалежності треба захищати від польського підпілля силою. У рішенні III надзвичайного Збору ОУН (серпень 1943 р.) вже відчувається трагічне дихання «малої війни» («войни домової» у польському прочитанні) між народами. Польське питання розглядається під іншим кутом зору, ніж у постанові квітня 1942 р. [56], і насамперед у рольовому контексті зовнішніх чинників.

Водночас бандерівське керівництво ще сподівалося на можливість конструктивного діалогу і виступило із заявою: «Ведучи боротьбу проти імперіалістичних гнобителів, ми стоїмо за вилучення всіх другорядних фронтів; з сусідніми народами розраховуємо на співпрацю з їхніми революційними, не імперіалістичними елементами» [51]. Подальше загострення українсько-польського протистояння, встеленого значними жертвами, спонукало ОУН в жовтні 1943 р. опублікувати спеціальний документ – «Комунікат», де засуджувалося пропагування ненависті та вбивства мирного населення, лунав заклик до припинення антиукраїнських акцій [58]. Уже наступного місяця після появи «Комунікату», згідно польських джерел, політичне керівництво УПА закликала поляків до залишення українських земель і відходу за Буг [59].

В умовах наближення фронту перемовини між українцями і поляками було поновлено в лютому–березні 1944 р. у м. Львові. Українську сторону представляли делегати ОУН, а польську – представники екзильного уряду та ЗВЗ-АК [60]. На спільній конференції 10 березня 1944 р. сторони підписали протокол (20 пунктів). У протоколі обидві сторони визнавали, що існування самостійних держав стало історичною необхідністю, а мирне розв'язання конфлікту можливе лише при взаємному пошануванні боротьби за державну самостійність та не зазігання на територію, що належать до України чи Польщі. У документі відзначалася неузгодженість між сторонами у питанні співпраці в період визвольної боротьби. Зокрема, українська сторона визнавала необхідність розмежування сфер впливів і дій

на час визвольної боротьби до моменту вирішення питання кордону, а польська – необхідність спільного плану дій на час визвольної боротьби до моменту вирішення питання кордонів. Через відмінності у розумінні міжнародної ситуації до укладення політичного договору не дійшло. Останні зафіксовані в документах переговори відбулися в травні – червні 1944 р. [61]. Основні зусилля спрямовувались на пошуки моделей співіснування народів на теренах Галичини та інших прикордонних територіях.

Паралельно до українсько-польських перемовин проходили радянсько-польські дипломатичні наради за участю альянтів. Центральною проблемою з липня 1941 р. до червня 1944 р. було питання встановлення українсько-польського кордону [62]. Результатом переговорів між радянським керівництвом та польськими прорадянськими урядовими колами (Польським комітетом національного визволення) стало підписання таємного договору від 26 липня 1944 р., за яким лінія Керзона визначалася основою повоєнного польсько-радянського кордону з відступами від неї на користь Польщі [63]. Загалом західноукраїнські землі розглядалися як об'єкт геополітичної стратегії СРСР, а відтак ОУН і УПА за умов польсько-радянської співпраці опинились у політичній ізоляції та прирікалися на поразку.

Нова геополітична ситуація – «звільнення» Червоною Армією всієї території України; насадження в Польщі прорадянського режиму; встановлення нового радянсько-польського кордону – спричинила до перегляду ідейно-програмних і стратегічних засад в українській політичній думці стосовно польського питання. Зокрема керівництво ОУН-УПА Львівщини вважало, що співробітництво з польським підпіллям в такій ситуації є дійсно можливим і закликала виступити єдиним фронтом проти зазіхань Радянського Союзу [64]. Подібні заяви від імені всіх українських політичних сил восени 1944 р. зробила Українська Головна Визвольна Рада. Закликаючи сусідів до подолання конфлікту і спільної боротьби з більшовиками, керівництво УГВР одночасно наказувало бійцям ОУН-УПА боротися з польською поліцією, що брала активну участь у протиукраїнських більшовицьких акціях [65].

Переговори між представниками польського та українського підпілля 1941-1944 рр. не привели до військового і політичного порозуміння. Причиною цього були висхідні політичні платформи обох сторін, їх неготовність до взаємного компромісу. З польської сторони виявилась недооцінка українських незалежницьких устремлінь, які спиралися на високу організацію і національну свідомість населення. Українська ж сторона безкомпромісно виступала за власну державу на західноукраїнських землях, що суперечило тогочасним польським державним інтересам.

Аналіз військово-політичної ситуації в Галичині

періоду німецької окупації дає підстави стверджувати, що як і українські, так і польські політичні кола, використовуючи геополітичну ситуацію, керувалися в своїх діях пошуками ситуативних союзників. Така польсько-українська політика під впливом німецького і радянського чинника не могла привес-

ти сторони до порозуміння і врешті переросла у численні акції тероризування місцевого населення різного роду підпільними організаціями, «шумовинням», до яких неодноразово залучалося гестапо і радянські партизани.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полікарпенко Г. Організація українських націоналістів під час Другої світової війни. - Торонто, 1951. - С. 130.
2. Ілюшин І. Польське підпілля на території Західної України в роки Другої світової війни// Україна – Польща: важкі питання. Матер'яли II міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918-1947 рр.» Т.І.-ІІ. - С. 155.
3. Ілюшин І. Польське підпілля... - С. 155; Піскунович Г. Польське підпілля на південно-східних кресах Другої Речі Посполитої у 1939-1945 рр.// Україна–Польща: важкі питання. - С. 173; Mazur G., Wegierski J. Konspiracja Lwowska 1939-1944. Słownik biograficzny.- Krakow, 1997.- S. 9.
4. Mazur G., Wegierski J. Op. cit.- S.11; Заставний Ф. Українська діаспора.- Львів, 1991.- С. 103.
5. Torzecki R. Polacy i ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny Światowej na terenie II Rzeczypospolitej.- Warszawa, 1993.- S.154.
6. Mazur G., Wegierski J. Op. cit.- S.9,11; Піскунович Г. Вказ. стаття.- С. 80-81.
7. Ілюшин І. Селянські військові формування у національно-визвольній боротьбі польського народу за часів Другої світової війни: Автореф. дис... канд. істор. наук.- Київ, 1995.- С. 16.
8. Ілюшин І. Селянські військові формування...- С. 19; Його ж. Польське підпілля...- С. 167.
9. Torzecki R. Op. cit.- S.145.
10. Сивіцький М. Польсько-український конфлікт 1943-1944 рр.// Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість.- Київ, 1993.- С. 245.
11. Див.: Косик В. Розкол ОУН (1939-1940): 36. документів.- Львів, 1999; Його ж. Україна в Другій світовій війні у документах.- Т.ІІ.- С. 11-13; Його ж. Україна під час Другої світової війни. Додатки.- С. 568, 586–587.
12. Патриляк І. Військовотворчі заходи ОУН (Б) у липні-вересні 1941 р.// Український історичний журнал.- 2001.- № 4.- С. 126, 128.
13. Косик В. Україна в Другій світовій війні у документах.- С. 177-178.
14. Патриляк І. Військовотворчі заходи...- С. 131, 133.
15. Мірчук П. УПА. 1942-1952. Документи і матеріали.- Львів, 1991.- С. 204; Мороз В. Вказ. праця.- С. 54-72.
16. Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади.- Кн.ІІ.- Львів, 1997.- С. 101; Мірчук П. Вказ. праця.- С. 195; Мороз В. Українська Народна Самооборона (УНС) на терені Дрогобицької області (1943 рік)// Визвольний шлях.- 2000.- Кн. VI.- С. 55.
17. Див.: Рєєнт О., Муковський І., Лисенко О. УПА та збройні формування ОУН як чинники Другої світової війни// Віче.- 1997.- № 10.- С. 114-129.
18. Ханас В. До питання генези польської самооборони в Східній Галичині на прикладі Бережанського та Чортківського інспекторатів АК// Україна–Польща: важкі питання.- Т.І-ІІ.- С. 94-95; Ольшанський А. Польсько-український конфлікт 1943-1947 рр.// І (Культурологічний часопис): Україна–Польща: наприкінці століття.- 1997. — №10.- С. 37.
19. Jaworski E. Lwow: losy mieszkancow i żołnierzy Armii Krajowej w latach 1939-1956.- Rzeszkow, 1999.- S.75; Кальба М. «Нахтігаль» (курінь ДУН). У світлі фактів і документів.- Денвер, 1984.- С. 23.
20. Jaworski E. Op. cit.- S.75.
21. Дмитрук К. Безбатченки.- Львів, 1972.- С. 218; Jaworski E. Op.cit.- S.75-76; Пальський З. Українська політична думка в Західній Україні щодо польської проблеми в роки Другої світової війни// Україна–Польща: важкі питання.- С. 269; Трухан М. Негативний стереотип українця в польській післявоєнній літературі.- Львів, 1992.- С. 132-135.
22. Див.: Дружини українських націоналістів у 1941-1942 роках.- Торонто, 1953; Кальба М. Вказ. праця.- С. 23; Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні.- С. 146-155.
23. Муковський І., Лисенко О. Україна в збройних формуваннях країн – учасниць II світової війни// Розбудова держави.- 1998.- № 5-6.- С. 15.
24. Кальба М. Вказ. праця.- С. 17.
25. Кальба М. Вказ. праця.- С. 18; Паньківський К. Роки німецької окупації (1941-1944).- Нью-Йорк–Торонто, 1965.- С. 220.
26. Кальба М. Вказ. праця.- С. 32.
27. Кальба М. Вказ. праця.- С. 67, 106-108; Андрухів І. Більшовицькі репресії на теренах Західної України: 1939-1941 рр.// Розбудова держави.- 1995.- №12.- С. 48-49; Cieslikowa A. Prasa okupowanego Lwowa.- Warszawa, 1997.- S.179.
28. Нюрнберзький процес. Сборник материалов Нюрнберзького процесса над главными немецкими военными преступниками: В 2-х томах/ Под ред. К.Горшенина.- Т.І.- М., 1952.- С. 524-525.
29. Кальба М. Вказ. праця.- С. 56-64.
30. «Гасмниця Вулецьких пагорбів». Про знищення польських професорів у Львові// Корчак–Городиський О. Замість вигадок. Українська проблематика в західних політико-дипломатичних джерелах. Документи, рецензії, спогади.- Івано-Франківськ, 1994.- С. 196, 198.
31. Муковський І., Лисенко О. Вказ. праця.- С. 16; Тривожний час дивізії «Галичина»// Політика і культура.- 2001.- №3.- С. 14.
32. Офіцинський В. Дистрикт Галичина (1941-1944): Історико-політичний нарис.- Ужгород: Гражда, 2001.- С. 31.
33. Трофимович В. Українська політична думка в Західній Україні щодо польської проблеми в роки Другої світової війни// Україна – Польща: важкі питання.- С. 238.

34. Трофимович В. Вказ. праця.- С. 238.
35. Льюшин І. Польське підпілля...- С. 167.
36. Льюшин І. Ставлення польського еміграційного уряду в Парижі і Лондоні й польського підпілля у Львові до українського питання в 1939-1941рр.// УІЖ.- 1999.- №6.- С. 77.
37. Torzecki R. Op. cit.- S.210.
38. Льюшин І. Ставлення польського еміграційного уряду...- С. 75-76; Jaworski E. Op. cit.- S.117.
39. Torzecki R. Op. cit.- S.206.
40. Torzecki R. Op. cit.- S.208; Льюшин І. Ставлення польського еміграційного уряду...- С. 77.
41. Torzecki R. Op. cit.- S.209-210.
42. Трофимович В. Вказ. праця.- С. 240.
43. Трофимович В. Вказ. праця.- С. 240-241.
44. Torzecki R. Op. cit.- S.149-150.
45. Трофимович В. Вказ. праця.- С. 241-242.
46. Трофимович В. Вказ. праця.- С. 243; Torzecki R. Op. cit.- S.152.
47. Torzeski R. Op. cit.- S.183.
48. Трофимович В. Вказ. праця.- С. 242-243.
49. Косик В. Україна і Німеччина...- С. 317-319.
50. Трофимович В. Вказ. праця.- С. 244-245.
51. Партач Ч. Українська проблема у політиці польського еміграційного уряду і польського підпілля в 1939-1945рр.// Україна-Польща: важкі питання.- С. 117-118; Зашкільняк Л. Українська проблема в політиці польського еміграційного уряду і польського підпілля в 1939-1945 рр.// Україна-Польща.- С. 133.
52. Партач Ч. Вказ. праця.- С. 118.
53. Трофимович В. Вказ. стаття.- С. 245; Лебедь М. Зовнішньополітична діяльність Генерального секретаріату закордонних справ УГВР// Сучасність.- 1986.- №7-8.- С. 188.
54. Зашкільняк Л. Вказ. праця; Трофимович В. Вказ. праця.- С. 246.
55. Трофимович В. Вказ. праця; Партач Ч. Вказ. праця.- С. 119.
56. Літопис нескореної України.- С. 98-108.
57. Літопис нескореної України.- С. 108.
58. Лебедь М. УПА.- Дрогобич, 1993.- С. 174-175.
59. Трофимович В. Вказ. праця.- С. 247.
60. Jaworski E. Op. cit.- S.118.
61. Трофимович В. Вказ. праця.- С. 248-250.
62. Див.: Козловський І. Встановлення українсько-польського кордону. 1941-1951 рр.- Львів, 1998.- С. 32-72, 90-137; Роговська А., Степень С. Польсько-український кордон в останні півстоліття// І (Культурологічний часопис): Україна-Польща: діалог над кордоном; Косик В. Україна і Німеччина...- С. 392-394.
63. Козловський І. Вказ. праця.- С. 108-114; Сергійчук В. Трагедія українців Польщі.- Тернопіль, 1997.- С. 63; Його ж. Етнічні межі і державний кордон України.- Київ, 2000.- С. 353.
64. Трофимович В. Вказ. праця.- С. 251.
65. Літопис нескореної України.- С. 153-157.

РЕЗЮМЕ

ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ УКРАИНСКО-ПОЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ В ГАЛИЦИИ 1941-1944 гг.

Официнский Р.А., Хаврак Л.Ф. (Ужгород)

Переговоры между представителями польского и украинского подполья 1941–1944 гг. не привели к воинскому и политическому согласию. Из польской стороны оказалась недооценка украинских независимых устремлений. Украинская же сторона бескомпромиссно выступала за собственное государство на западноукраинских землях, что противоречило польским интересам. Это обстоятельство под влиянием немецкого и советского фактора не могло привести стороны к согласию. Наконец оно переросло в терроризирование местного населения разного рода подпольными организациями. К этому неоднократно привлекалось гестапо и советские партизаны.

SUMMARY

MILITARY-POLITICAL ASPECT OF UKRAINIAN-POLISH RELATIONS IN HALYTCZYNA IN 1941-1944

Ofitsinsky R.A., Havrak L.F. (Uzhhorod)

Parley between Polish and Ukrainian representatives of the underground in 1941-1944 resulted in military and political misunderstanding. The Polish underestimated Ukrainian aspiration after independence. Ukraine came out in defence of its own state on western-Ukrainian territories, and it contradicted to Polish interests. German and Soviet factors also influenced the misunderstanding on both sides. As a result, local people had been terrorized by underground organizations of different kinds. Soviet partisans and Gestapo also took part in it.